

Eduardas Volteris Lietuvos universiteto kūrėjų ir jų kultūrinių ryšių baruose

ROMUALDAS JUZEFOVIČIUS

Lietuvos kultūros tyrimų institutas, Saltoniškių g. 58, 08105 Vilnius

El. paštas romju@inbox.lt

Šiame straipsnyje siekiama išanalizuoti archyvinių ir skelbtų šaltinių duomenis apie archeologo, etnografo, tautosakininko, bibliografo profesoriaus Eduardo Volterio (1856–1941) indėlį į Aukštųjų kursų ir Lietuvos universiteto humanitarinių disciplinų studijų kultūrinio kryptingumo organizavimą jų steigties metais ir jo požiūrį į Lietuvos visuomenės ugdymą, išnagrinėti jo pastangas plėtoti universiteto bendruomenės tarptautinius kultūrinius ryšius.

Straipsnyje pateikta informacija byloja, kad E. Volteris buvo iš tų Lietuvos universiteto profesorių, kurie stengėsi praplėsti akademinę raišką už jos institucinių ribų, tiesiogiai dalyvavo organizacinėje veikloje. Tarpukario nepriklausomos Lietuvos mokslininkų visuomeninio veikimo istorinė patirtis yra vertinga siekiant geriau suvokti humanitarikos ugdomąją ir visuomenės istorinės kultūros išsaugojimo paskirtį, tai aktualu šių dienų sparčiai kintančioje globalių pokyčių aplinkoje.

Raktažodžiai: Eduardas Volteris, Lietuvos mokslininkai, visuomenės švietimas, Kauno istorija

IVADAS

Istorinės atminties, taip pat XX a. mokslo, kultūros ir visuomenės sąveikos siekių ir patirčių prasmėmis 2022 metai buvo pagrįstai ir motyvuotai paskelbti Lietuvos universitetų metais. Lietuvos universiteto įsteigimo šimtosios metinės skatina praplėsti žinias ir vertinimus apie nepriklausomos Lietuvos valstybės nacionalinio aukštojo mokslo ištakas, organizavimo pradžių ir akademinio gyvenimo modernėjimo reiškinius, jo kultūrinį poveikį visuomenei. XX a. Lietuvos aukštojo mokslo ir kultūros istorijoje buvo itin reikšmingas mokslininkų intelektualų, kultūros kūrėjų ir veikėjų, juos palaikiusių kitų visuomenės sluoksnių nuveiktas darbas 1920 m. Kaune įsteigiant Aukštuosius kursus ir vėliau, 1921–1922 m., jų veiklą pertvarkant Lietuvos universiteto teisėmis.

Nepriklausomos Lietuvos aukštojo mokslo steigimo procese, kaip byloja šaltiniai ir istorinėje literatūroje skelbti duomenys, buvo svarbus Eduardo Volterio organizacinis darbas ir nuostatos, jo siekis humanitarines studijas įtvirtinti kaip prioritetinę Lietuvos aukštojo mokslo dalį, plėtoti besiformuojančios akademinės bendruomenės akademinis ryšius, stiprinti kultūrinį tarptautiškumą.

Šis Rygoje gimęs archeologas, etnografas, tautosakininkas, bibliografas, muziejininkas buvo puikiai pasiruošęs akademiniam darbui humanitarinių studijų ir tyrimų srityje, jis studijavo Leipcigo, Tartu, Maskvos, Peterburgo, Charkovo universitetuose, dar 1883 m. apgynė darbą „Gramatinės giminės tyrinėjimai“. Įgijęs slavų filologijos magistro laipsnį, jis kalbotyros žinias gilino Vienoje, Prahoje, Belgrade, Zagrebe, Karaliaučiuje, o vasarą dažnai praleisdavo Lietuvoje, užrašinėdamas tautosaką iš kaimo žmonių, domėdamasis senovės paminklais, vėliau rinko žinias apie Lietuvos archeologijos paminklus. Lituaništinų tyrimų prasme itin vertinamas jo nuopelnas parengiant M. Daukšos „Katekizmo“, kitų pirmųjų lietuvių raštijos paminklų leidybą, jis suteikė postūmį tyrinėti kalbinius ir kultūrinius tautų ryšius [42; 26; 37].

Moksliniai ir kultūriniai E. Volterio ryšiai su Lietuvos ir kitų šalių istorijos ir kultūros paveldo tyrėjais buvo plėtojami įsteigus Lietuvių mokslo draugiją Vilniuje, šios organizacijos tikrųjų narių sąraše jis buvo įrašytas nuo pat jos įsteigimo – 1907 m. balandžio 7 dienos [30]. Jo kvalifikacija, autoritetas, kaip jau akcentuota istoriografijoje, padėjo formuoti knygotyros, archeologinių tyrinėjimų, muziejininkystės, kultūrinių paminklų apsaugos pamatus Nepriklausomos Lietuvos valstybės kūrimo metu.

Literatūroje yra nurodyti svarbiausi, su nepriklausomos Lietuvos kultūros modernėjimo procesu tiesiogiai sietini jo biografijos faktai: nuo 1919 m. E. Volteris apsigyveno Lietuvoje, tais metais pradėjo dirbti Lietuvos centrinio knygyno direktoriumi, tapo Valstybinės archeologijos komisijos nariu, o nuo 1920 m. buvo jos pirmininku. E. Volteris artimai bendradarbiavo su Kauno inteligentija, palaikė ryšius su užsienio mokslo ir kultūros institucijomis. Per visus savo veiklos Lietuvoje metus buvo aktyvus kultūrinio gyvenimo dalyvis, jo skatintojas, veikė intelektualų steigiamose visuomeninėse kultūros organizacijose, bendradarbiavo periodinėje spaudoje [39].

Šių dienų istorikai tyrinėjo svarbius nepriklausomos Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir kultūros raidos veiksnius, siekė įvertinti mokslo asmenybių veiklą, tarp kurių įvardijamas ir E. Volterio dalyvavimas aukštojo mokslo steigime. Aukštųjų kursų formavimo aplinkybės išsamiau tyrinėtos Ievos Šenavičienės ir Antano Šenavičiaus straipsnyje [38], kuriame autoriai pateikia svarbių istorinių duomenų apie Lietuvos privačių studijų organizavimo pradžią. Česlovas Mančinskas savo monografijoje *Aukštasis mokslas Lietuvoje 1918–1940*, pasitelkęs dokumentinius šaltinius, nagrinėjo aukštojo mokslo studijų organizavimo nepriklausomoje Lietuvoje problemas, atskleidė universiteto steigimo sunkumus [33]. Spaudoje akcentuota, kad dalyvaudamas Aukštųjų kursų organizavimo darbe E. Volteris savo lėšomis pirko studijoms naudingą literatūrą užsienyje, koordinavo humanitarinių disciplinų dėstymo planų sudarymą ir tapo vienu iš svarbiausių šių studijų įgyvendinimo lyderių. E. Volterio universitetinės veiklos tema paminėtinas Modesto Kuodžio straipsnis, kuriame remiantis tik skelbtais duomenimis ir amžininkų atsiminimais apibūdinama profesoriaus akademinė aplinka, jo individualios socializacijos joje ypatumai [27]. Reikšmingi duomenys apie E. Volterio ryšius su Karaliaučiaus mokslininkais tarpukario metais yra tirti Sandros Grigaravičiūtės studijoje „Lietuvos Respublikos generalinių konsulatų Karaliaučiuje (1921–1940 m.) ir Kaliningrade (1994–2021 m.) veiklos istorija“ (1).

(1) Grigaravičiūtė, Sandra. Lietuvos Respublikos generalinių konsulatų Karaliaučiuje (1921–1940 m.) ir Kaliningrade (1994–2021 m.) veiklos istorija. Mokslo studija (recenzuotas rankraštis). Vilnius, 2021. Šiame straipsnyje rankraštis yra panaudotas autorei leidus.

Pastaraisiais metais mokslinėje literatūroje pradėta išsamiau tyrinėti ir teorinius tarpukario Lietuvos istorikų darbų aspektus. Aurelijaus Giedos knyga *Manifestuojanti Klėja. Istorikai ir istorika Lietuvoje 1883–1940 metais* yra naudingas veikalas nagrinėjant ne tik profesionalios Lietuvos istoriografijos genezės procesą, bet ir istorijos sklaidą, istorinės kultūros formavimo prielaidas, joje trumpai pateikti ir E. Volterio nuostatų bei veiklos vertinimai [23]. E. Volterio mokslinio palikimo analizės srityje išskirtinis yra Vidos Savoniakaitės straipsnis, kuriame iškeliamos ir analizuojamos galimos E. Volterio tyrimų ir jo koncepcijų teorinės prieigos [36].

Dokumentiniai ir asmeniniai šaltiniai, bylojantys apie E. Volterio kultūrinius ryšius su Lietuvos ir užsienio intelektualais, yra saugomi svarbiausiuose Lietuvos bibliotekų ir archyvų fonduose. Labiau informatyvūs yra Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne, Nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje, Lietuvos centriname valstybės archyve saugomi skirtingų organizacijų protokolai, raštai, profesoriaus laišakai ir kita korespondencija. Suvokti E. Volterio idėjas ir vertybines nuostatas padeda jo asmeniniai užrašai, spaudoje viešinti jo publicistikos tekstai, taip pat jo bendraamžių kultūros veikėjų vertinimai. Šie šaltiniai liudija ne tik E. Volterio asmeninę organizacinę patirtį, bet ir šios iškilios asmenybės pozicijas, keliamas visuomenės kultūrinio ugdymo problemas.

Didelė dalis skelbtų ir rankraščių šaltinių jau yra naudoti istorinėje literatūroje, jų analizės visuma leidžia įvertinti esmines profesoriaus Eduardo Volterio veiklos sritis ir bruožus Lietuvos visuomenės kultūrinio ugdymo raidoje. Kita vertus, mokslinėje literatūroje trūksta specialių E. Volterio veiklos tyrimų apie Aukštųjų kursų bei Lietuvos universiteto steigimą, akademinį ir kultūrinį ryšių su intelektualų steigtomis visuomeninėmis kultūros organizacijomis aspektus, tad šių klausimų analizė sudaro galimybę išsamiau atskleisti ir įvertinti jo reikšmę Lietuvos istorinės kultūros formavime, jos modernizavimo procese.

Šio straipsnio tikslas – praplėsti žinias ir įvertinti Eduardo Volterio pastangas plėtojant nepriklausomos Lietuvos akademinės inteligentijos kultūrinius ryšius ir kultūrinę raišką nepriklausomoje visuomenėje. Numatyti šio tyrimo uždaviniai: išanalizuoti archyvinių ir skelbtų šaltinių duomenis apie E. Volterio veiklą ir nuostatas Aukštųjų kursų ir Lietuvos universiteto humanitarinių disciplinų studijų kultūrinio kryptingumo organizavimo procese; išnagrinėti E. Volterio indėlį skatinant universiteto bendruomenės tarpautinius kultūrinius ryšius. Šaltinių visumos tyrimų pagrindu rengiant straipsnio tekstą buvo taikomi analizės ir apibendrinimo metodai.

Teorine prasme nagrinėjamai straipsnio temai yra svarbūs šių dienų kultūrologų darbai apie visuomeninės universitetų paskirties vertinimų kaitą XX a., apie mokslo, kultūros kūrėjų ir visuomenės veikėjų reikšmę stiprinant visuomenės kultūrinį tapatumą. Šiuo aspektu pažymėtinas Alanto Samalavičiaus [35] ir kiti tekstai.

Parangtas straipsnis aktualus tuo, kad tiek Lietuvos politinėje erdvėje, tiek ir pačioje akademinėje aplinkoje neretai kyla diskusijų apie humanitarinių mokslų paskirtį, todėl visuomenės švietimo ir kultūrinio tapatumo ugdymo, Lietuvos kultūros tarptautiškumo plėtojimo istorinės patirtys, manytina, leidžia išsamiau paaiškinti humanitarų socialumo ypatumus. Tarpukario nepriklausomos Lietuvos mokslininkų visuomeninio veikimo istorinė patirtis yra vertinga siekiant geriau suvokti ir šių dienų humanitarikos ugdomąją ir visuomenės kultūros išsaugojimo paskirtį sparčiai kintančioje geopolitinėje aplinkoje. Ši patirtis svarbi suvokiant akademinės inteligentijos skatinamą visuomeninių mokslo

organizacijų ir institucijų iniciatyvų reikšmę kultūrinės atminties sklaidoje ir bendrojoje valstybės kultūros politikoje.

PIRMŲJŲ AUKŠTOJO MOKSLO STEIGĖJŲ APLINKOJE

Eduardas Volteris buvo vienas pirmųjų aukštojo mokslo nepriklausomoje Lietuvoje architektų ir organizatorių šalia pagrindinio iniciatoriaus matematiko Zigmo Žemaičio, kuris 1919 m. rugsėjo mėn. švietimo ministrui Juozui Tūbeliui įteikė „Memorandumą“, t. y. argumentuotą pasiūlymą steigti nacionalinį universitetą. Kiek vėliau kartu su E. Volteriu jis įteikė šį dokumentą ir Lietuvos valstybės prezidentui Antanui Smetonai [33, 17–18].

Kadangi tuo metu vyriausybė dar neplanavo steigti nacionalinio universiteto, Z. Žemaitis pasiūlė aukštąją mokyklą kurti visuomeniniais pagrindais ir iš pradžių ją pavadinti Universiteto kursais. Šią idėją rėmė ir aktyviai padėjo ją įgyvendinti E. Volteris, gamtininkas Tadas Ivanauskas, teisininkas, istorikas Augustinas Janulaitis, psichologas, pedagogas Jonas Vabalas-Gudaitis ir kai kurie kiti intelektualai. Visi kartu jie parengė Universiteto kursų įstatus.

1919 m. lapkričio 8 d. įstatų rengėjai įteikė švietimo ministrui J. Tūbeliui prašymą patvirtinti Universiteto kursų, kaip aukštosios mokyklos, veikiančios prie Švietimo ministerijos, įstatus, tačiau švietimo ministras nesutiko su tokiu kursų statusu ir įstatų nepatvirtino [33, 19].

Inteligentijos bendruomenė nutarė organizuoti aukštojo mokslo studijas be valstybės paramos ir įkūrė Aukštųjų mokslų draugiją. Jos įstatų rengime tiesiogiai dalyvavo ir E. Volteris. Aukštųjų mokslų draugijos įstatuose buvo nurodytas jos veiklos tikslas: „skleisti ir remti Lietuvos aukštieji mokslai“, kuriam pasiekti draugija numatė steigti ir remti Lietuvos aukštojo mokslo įstaigas, organizuoti aukštojo mokslo paskaitas, leisti knygas ir žurnalus [15].

Nors šios steigiamos visuomeninės inteligentų organizacijos ir jos veiklai koordinuoti renkamos Tarybos studijų organizacinis kryptingumas buvo apibūdintas gana abstrakčiai, tačiau to meto sąlygomis telkiamos intelektualų bendruomenės esminis siekis buvo akivaizdus: įkurti daugiaprofilinį universitetą laikinojoje sostinėje. Taip pat buvo pabrėžiamas aukštosios mokyklos socialios bendruomenės formavimo, intelektualų telkimo poreikis. E. Volteris ir kiti organizacijos bendraminčiai nurodė, kad aukštoji mokykla reikalinga ne tik rengti skirtingų sričių specialistus, bet ir telkti „išblaškytus po visą pasaulį mokslo žmones“ [1; 14].

Minėtos organizacijos įstatai buvo patvirtinti 1919 m. gruodžio 6 d. Kauno apskrities viršininko administracijoje, o 1919 m. gruodžio 27 d. ir Švietimo ministerijoje buvo patvirtinti šios organizacijos pateikti Aukštųjų kursų įstatai, leista pradėti paskaitinį darbą pagal sudarytus planus [14]. Šiam sprendimui svarbų poveikį darė visuomenės parama universiteto steigėjams, aktyvi Kauno medicinos draugijos veikla organizuojant gydytojų studijas ir kiti veiksniai.

Aukštųjų kursų steigėjai ragino Lietuvos visuomenę remti aukštosios mokyklos kūrimą, aukoti lėšas. Nors steigiamą studijų institucija buvo tiesiogiai siejama su medicinos, žemės ūkio, inžinerijos, švietimo ir kitais praktiniais nepriklausomos šalies poreikiais, intelektualų diskusijose ir viešojoje aplinkoje E. Volteris pabrėžė kultūrinę ir ugdomąją universiteto paskirtį. Manytina, tai darė poveikį aktualizuojant kultūrinę aukštojo mokslo steigties perspektyvą. Apie tai iš dalies byloja Aukštųjų mokslų draugijos tarybos viešintasis tekstas visuomenei, kuriame buvo rašoma: „Parodykime visam pasauliui, kurs dabar

dar abejodamas žiūri į mus, kad mes, lietuviai, esame visai subrendusi tauta ir mokame patys sutvarkyti visas savo valstybinio ir kultūrinio gyvenimo šakas, aprūpinti visus kultūros reikalus“ [34, 9]. Viešoje aplinkoje buvo akcentuojamas akademinis siekis stiprinti kultūrinį Lietuvos visuomenės gyvenimą, visos visuomenės pilietiškumą, kultūriniam ir šviečiamajam darbui telkti skirtingų tautų, pažiūrų ir religijų gyventojus, jų steigiamas organizacijas [34, 8].

Aukštieji kursai buvo atidaryti 1920 m. sausio 27 d. ir tuo metu jau buvo įvardijami kaip pirmoji nepriklausomos Lietuvos privati aukštoji mokykla, kurią siekta paversti visaverčiu universitetu. Kursų steigėjai planavo, kad jų formuojama institucija bus ne vien mokymo, bet ir mokslo įstaiga, telkianti mokslo tyrėjus. Aukštųjų kursų struktūroje buvo numatyti 6 skyriai: Humanitarinių mokslų, Teisų, Gamtos, Fizikos-matematikos, Medicinos, Technikos. Humanitarinio skyriaus vadovu buvo paskirtas E. Volteris, jis organizavo studijų programų rengimą, telkė dėstytojų kolektyvą [14].

Steigėjų dokumentuose užfiksuota mokslo ir studijų sanglaudos nuostata liudija apie universitetinio lygio institucijos siekius ir kvalifikuotų dėstytojų kolektyvo telkimo intencijas. Steigėjai numatė, kad visų sričių studijos vyksta lietuvių kalba, tačiau Aukštųjų kursų Tarybos sprendimu galėjo būti vartojamos ir kitos kalbos, ir tai sudarė prielaidas kviesti kitų šalių dėstytojus ir specialistus, stiprinti studijų tarptautiškumą.

Organizacinis E. Volterio vaidmuo organizuojant Aukštųjų kursų Humanitarinio skyriaus darbą buvo itin svarbus. Pagal studijų planą numatyta šio skyriaus veiklą organizuoti penkiose sekcijose: pirmiausia čia buvo planuojamos filologijos, literatūros, istorijos ir filosofijos studijos, vėliau įtrauktos pedagogikos disciplinos, kurios iš esmės buvo teorinės, bet siejamos ir su taikomąja humanitarikos žinių panaudojimo perspektyva. Verta paminėti, kad humanitarinių studijų sekcijų planuose buvo derinama teorinių ir praktinių užsiėmimų tematika, numatytos visuotinumą, universalumą ir lituanistikos sąsajos.

1920 m. pavasario semestre Aukštųjų kursų humanitarams pradėjo dėstyti Eduardas Volteris, Pranas Dovydaitis, Augustinas Voldemaras, Petras Klimas, Juozas Eretas, Augustinas Janulaitis, buvo nustatyti jų krūviai ir atlyginimai. Kiek vėliau į studijas įsitraukė kiti Lietuvos intelektualai, kultūros veikėjai, kurie turėjo įgyvendinti studijų planus [11].

Aukštųjų kursų planuose išryškėjo tendencija susieti bendraeuropinį humanitarikos pagrindą su lietuvišku kultūrinio ir istorinio palikimu: numatyta filologijos, istorijos, filosofijos ir kultūros raidos tematika buvo derinama su dėstomais lituanistinių studijų kursais. Humanitarinio skyriaus tvarkaraštyje buvo nurodyta, kad lituanistinę studijų dalį pirmiausia parengė E. Volteris, kuris dėstė lietuvių tautosakos ir mitologijos, Lietuvos knygotyros kursus [12].

Vertėtų pabrėžti, kad plėtojant akademinę polemiką visuomenės ugdymo klausimais buvo reikšmingos ne tik humanitarų, bet ir kitų sričių Aukštųjų kursų dėstytojų idėjos, šviečiamoji veikla: fiziko, chemiko Vinco Čepinskio, chemiko Antano Purėno, teisininko Petro Leono ir kai kurių kitų [32; 29; 21].

Akademinės iniciatyvos dėka įsteigta Aukštųjų kursų institucija ne vien tik sudarė galimybę pradėti tiesioginę aukštosios mokyklos veiklą, bet ir telkė kūrybingą ir socialią bendruomenę. Nors šioje aplinkoje dirbo skirtingų mokslo sričių, ideologinių pasaulėžiūrų asmenybės, tačiau daugelis išsakė siekį įsteigti demokratiškai veikiančią modernią Lietuvos aukštąją mokyklą, numatė galimas mokslo ir visuomenės sąveikos sritis, skatino laisvą mąstymą, viešą kultūrinę raišką. Tokiu aktyviu mokslo sklaidos visuomenėje skatintoju buvo E. Volteris.

AKADEMINĖS VEIKLOS TĘSTINUMAS LIETUVOS UNIVERSITETE

Aukštieji kursai gana sudėtingomis sąlygomis veikė iki 1922 m. vasario 16 d., kol jų veiklą pradėta pertvarkyti Lietuvos universiteto teisėmis. Akademinės bendruomenės pastangomis universiteto steigimo klausimas buvo svarstomas nuo 1920 m. rudens, rengiamas ir aptariamas universiteto statuto projektas. 1921 m. rugpjūčio 30 d. projektas įteiktas Steigiamajam Seimui. Buvo sudaryta švietimo ministro Kazio Bizausko vadovaujama komisija, kurioje dalyvavo Aukštųjų kursų atstovai, svarstytos universiteto organizavimo galimybės, jo struktūra. Tai paskatino jau tam tikrą dėstyto patirtį įgijusios akademinės visuomenės ir politikų diskusijas parengto Lietuvos universiteto statuto klausimais. Šio dokumento projekte iš pradžių buvo numatyti 8 fakultetai: Humanitarinis, Teisių, Matematikos-fizikos, Gamtos, Agronomijos, Medicinos, Technikos, Teologijos. Pagal projektą Humanitarinį fakultetą turėjo sudaryti Lingvistikos, Filosofijos, Literatūros, Istorijos, Archeologijos, Pedagogikos, Judaikos, Slavų skyriai su atitinkamų sričių katedromis [4]. Po svarstymų buvo siūloma jungti kai kuriuos fakultetus, mažinti skyrių skaičių ir organizuoti studijas 6 fakultetuose: Humanitariniame, Teisių, Matematikos-gamtos, Medicinos, Technikos, Teologijos-filosofijos. Taip pat nuspręsta mažinti katedrų skaičių, pavyzdžiui, Humanitarinių mokslų fakultete vietoj projekto pateiktų 28 katedrų liko 18 [4].

Universiteto statute numatyta dėstyti bendruosius ir specialiuosius fakultetų skyriuose studijuojamus dalykus, derinti kryptingumą ir disciplinų grupavimą. Humanitarinių mokslų fakultete pirmiausia buvo siūlomi visų specialybių studentams privalomi bendrieji lietuvių kalbos ir filosofijos įvado kursai. Šio fakulteto specialieji dalykai buvo grupuojami pagal filologijos, literatūros, istorijos, filosofijos sritis, buvo numatytas ir psichologijos, pedagogikos disciplinų dėstymas. Universiteto steigėjai siekė organizuoti filologijos, istorijos, filosofijos doktorantų studijas ir mokslinį darbą, susiejant jį su dėstomų disciplinų tematika [4].

1922 m. kovo 22 d. Steigiamasis Seimas patvirtino Lietuvos universiteto statutą, gegužės mėn. Universiteto Tarybos posėdžiuose buvo perrinktas jau anksčiau rektoriumi laikinai paskirtas Jonas Šimkus, prorektoriumi buvo išrinktas Vincas Čepinskis.

Steigiamo universiteto humanitarinių studijų kryptingumo struktūra buvo paremta ankstesniais Aukštųjų kursų planais, kuriuos su kolegomis suformavo E. Volteris. Tai, matyt, lėmė ankstesnę ir sklandesnę Humanitarinių mokslų fakulteto organizavimą. Dirbti šiame fakultete pirmiausia buvo paskirti Mykolas Biržiška, kuris buvo išrinktas fakulteto dekanu, taip pat Eduardas Volteris, Kazys Būga, Jonas Jablonskis, Vincas Krėvė Mickevičius, Jonas Yčas ir kiti žinomi intelektualai [5]. E. Volteris pradėjo organizuoti humanitarinių mokslų seminarų biblioteką, pirmaisiais Universiteto veiklos metais kaupė čia studijoms reikalingą literatūrą.

Siekiant organizuoti tiek taikomąsias, tiek ir platesnės krypties humanitarines studijas, Universiteto fakultetų struktūroje pradėta steigti profiliuotas katedras, pavyzdžiui, Humanitarinių mokslų fakultete istorijos studijoms buvo įsteigtos Lietuvos istorijos ir Visuotinės istorijos katedros. 1922 m. pavasario semestrą jau veikė ir Archeologijos katedra, kuriai vadovavo E. Volteris. Universitete E. Volteris dėstė Lietuvos archeologiją, Lietuvos etnografiją, rusų archeologiją, taip pat latvių kalbą, latvių literatūrą, latvių tautosaką, senovės bulgarų kalbą. Šalia šių dėstomų disciplinų buvo skaitomi ir tokie epizodiniai kursai: Daukšos interpretacija, Rytprūsų kraštotyra, Lietuvių tipai vokiečių literatūroje [20].

Organizuodamas studijas profesorius rėmėsi savo mokslinė patirtimi. Tikėtina, kad skelbtas ir rankraštinis jo palikimas išsamiau ir visapusiškai dar bus įvertintas. E. Volterio rankraštinų tekstų kultūros konceptų analizė, kaip teigia V. Savoniakaitė, atskleidė savitą jo istorinį įvairiakryptį požiūrį. Jį domino miesto kultūra, kraštas ir žmonės, piliakalnių pavadinimai vietos kalba. Jam buvo svarbūs religijos, mitologijos, „antropologiniai tipologiniai“ ir Naujųjų laikų archeologijos tyrimai. E. Volteris darė įtaką Lietuvos etnografijos teorijai [36, 137].

Tiesioginis profesoriaus pedagoginis darbas Lietuvos universitete vertinamas nevienareikšmiškai. Nors E. Volterio paskaitos, kaip liudija studentų atsiminimai, ir nežavėjo studentų, su smalsiais jis vis dėlto nesunkiai rasdavo bendrą kalbą archeologinėse ekspedicijose, aprodydamas Kauno miesto muziejaus ekspozicijas, bibliotekos fondus [27, 72].

Vertėtų paminėti ir tai, kad kai kurie šiuolaikiniai istorikai, vertindami tuometės Archeologijos katedros darbą, teigia, kad prof. E. Volteriui nesisekė efektyviai organizuoti mokslinių tyrimų, plėtoti specialistų ugdymą [28, 76]. Kita vertus, pateisinant profesorių pabrėžiamas ne tik jo garbingas amžius, bet ir daug plačių veiklos barų. E. Volteris buvo iš tų Lietuvos universiteto profesorių, kurie stengėsi ir jiems pavyko praplėsti akademinę sferą už jos institucinių ribų, skleisti jos dvasią miesto erdvėje, kad mokslo žinios pasiektų ne vien tik studentišką auditoriją. Visuomenei šviesti buvo tinkamiausi laikinosios sostinės muziejai ir kitos kultūros įstaigos [27, 69]. Apie tai liudija ne tik spaudoje skelbti duomenys, bet ir toliau šiame straipsnyje aptariami svarbesni Lietuvos universiteto profesūros viešosios raiškos, jos tarptautiškumo šaltiniai.

KULTŪRINIŲ IR AKADEMIŲ RYŠIŲ ORGANIZAVIMO INTENCIJOS

Nepriklausomos Lietuvos mokslo istorijoje pažymėtini tarpukario inteligentijos nuopelnai plėtojant tarptautinius akademinis ir kultūrinius ryšius. Lietuvos universiteto akademinėje aplinkoje itin buvo vertinamas E. Volterio bendradarbiavimas su užsienio universitetų mokslininkais, jo tęstinumo galimybės buvo aktualios nepriklausomos Lietuvos universitetinių studijų organizavimo ir plėtojimo metais.

Išskirtinai paminėtinos lituanistinio istorinio palikimo, saugomo užsienio šalyse, žinių apie šiuos šaltinius kaupimo, sisteminimo, jų tyrimo ir sklaidos sritys. Kaip byloja profesoriaus E. Volterio ir kitų intelektualų susirašinėjimas, tuo rūpintis palaikant ryšius su Berlyno, Hamburgo, Paryžiaus ir kitų miestų muziejais, bibliotekomis, saugyklomis, tiesiogiai bendradarbiaujant su užsienio pažintinės literatūros leidėjais ir platintojais. E. Volteris siūlė remtis Vokietijos ar kitų Europos šalių praeities kultūros paveldo tyrimų ir sklaidos patirtimi, pritaikymo istorinio švietimo reikmėms galimybėmis [19, 29, 16]. Lietuvos universiteto humanitarams, E. Volterio nuomone, buvo itin naudinga stažuotis Berlyno, Kionigsbergo (Karaliaučiaus), Hamburgo istorinio paveldo saugojimo ir tyrimų centruose, taip pat Skandinavijos muziejuose. E. Volterio pasiūlymuose organizuoti stažuotes buvo pabrėžiamos užsienio šalių akademinis institucijų ir organizacijų bendradarbiavimo su muziejais patirtys, jos buvo naudingos siekiant stiprinti nepriklausomos Lietuvos visuomenės švietimą [10].

Lietuvos universitetas pradėjo svarbią mokslui ir kultūrai leidinių keitimosi su užsienio šalimis programą, per pirmuosius penkerius universiteto veiklos metus pradėta bendradarbiauti su daugiau kaip 100 pasaulio universitetų, mokslo, kultūros įstaigų [31]. E. Volteris palaikė tiesioginius ryšius su Vokietijos, Skandinavijos ir kitų šalių universitetų bei mokslo įstaigų leidėjais dėl spaudinių mainų, istorijos žinių sklaidos spaudoje. Profesoriumi buvo

siūloma rašyti užsienio leidiniuose apie Lietuvos kultūrinį ir istorinį paveldą, jo tyrimų ir saugojimo aktualijas. E. Volteris bendradarbiavo su užsienio mokslo institucijomis Rytų Europos, slavistikos kultūrinio paveldo tyrimų ir sklaidos klausimais [19].

Lietuvos universiteto profesūra ne tik atstovavo jaunam Lietuvos universitetui tarptautiniuose istorikų ir kituose mokslo kongresuose, bet ir užsienio mokslo ir studijų institucijų proginiuose, tarptautiniuose intelektualų kultūros renginiuose. Jau universiteto veiklos pradžioje organizuotos pirmosios mokslo stažuotės užsienyje, kultūrinių mainų išvykos. Dėstytojų ir studentų tarptautinei raiškai buvo naudingi E. Volterio asmeniniai ryšiai, bendradarbiavimo patirtis [20].

Vertėtų pabrėžti, kad profesorius E. Volteris palaikė ryšius su Lietuvos Respublikos konsulatu Kionigsberge, kartu su profesoriumi K. Būga talkino išgyjant Bezenbergerio knygyno ir kitas vertingas knygas iš Kionigsbergo universiteto Lietuvos nacionalinei ir Lietuvos universiteto bibliotekoms. 1923 m. liepos 7 d. Lietuvos konsulatas Kionigsberge išsiuntė šešias dėžes su knygomis į Lietuvą per R. Meyerhofer ekspedicijų firmą, persiuntimo išlaidas apmokėjo Lietuvos universitetas. Lietuvos universitetas taip pat prašė Lietuvos konsulato Kionigsberge pagalbos ieškant užsienyje profesūros dėstyti Kaune (nurodė įvairių pareigybių dėstytojų gaunamas algas), knygų bibliotekai ir įrangos universiteto rūmams.

Užmegzti tiesioginiai ryšiai su Kionigsbergo universiteto profesūra ir studentais. 1927 m. Kionigsberge viešėjo prof. E. Volterio vadovaujama Lietuvos studentų, o Kaune – Kionigsbergo studentų delegacija. 1927 m. balandžio 21–24 d. per studentų atostogas Lietuvos studentų delegacija lankėsi svarbiausiuose Kionigsbergo muziejuose, bibliotekose, archyvuose. E. Volteris ten užsisakė informacinių leidinių (brošiūrų ir katalogų) apie gintarų kolekcijas, etnografinių eksponatų (lietuvių tautinių daiktų, kostiumų) nuotraukų, taip pat nuotraukų, darytų Kionigsbergo universiteto archyve (kur apžiūrino dokumentus), ir portretų. Kionigsberge su prof. dr. Sittingu aptarė galimybę jam atvykti į Lietuvos universitetą skaityti lietuvių kalbos istorijos paskaitų (2).

Lietuvos universiteto bendruomenei buvo aktualios kuo platesnės Baltijos šalyse veikiančių akademinų ir kultūros įstaigų, mokslo ir kultūros organizacijų bendradarbiavimo galimybės. Tai itin skatino E. Volteris, kuris palaikė glaudžius ryšius su Rygos universitetu, buvo jų korespondentas. Kiti Lietuvos mokslininkai taip pat aktyviai bendradarbiavo su kaimyninės Latvijos inteligentija, todėl neatsitiktinai po Lietuvos universiteto įsteigimo Kaune buvo įkurta ir Lietuvių-latvių vienybės draugija.

E. Volteris tiesiogiai dalyvavo šios draugijos steigėjų veikloje, bendradarbiavo rengiant įstatus ir kitus dokumentus. Steigiamasis organizacijos narių susirinkimas įvyko 1923 m. gegužės 8 d., jame kartu su E. Volteriu dalyvavo Juozas Tumas, Aleksandras Dambrauskas-Jakštas, Kazys Būga ir kiti Kauno intelektualai. Steigėjai numatė plėtoti kultūrinius, visuomeninius, ekonominius ryšius. Tačiau, nepaisant kai kurių abiejų valstybių sanglaudos įgyvendinimo vizijų, organizacijos veiklos kryptingumas daugiausia apsiribojo kultūriniu ir akademinu bendradarbiavimu, latvių kultūros ir paveldo populiarinimu. Pirmuoju šios įsteigtos draugijos pirmininku buvo išrinktas Juozas Tumas Vaižgantas, nariais taip pat tapo profesoriai Vaclovas Biržiška, Mykolas Romeris, Petras Leonas, Albinas Rimka, Augustinas Janulaitis ir kiti. Bendradarbiauti ar dalyvauti organizacijoje buvo pakviesti pedagogai, kultūros veikėjai, kūrėjai [6].

(2) Grigaravičiūtė, Sandra. Lietuvos Respublikos generalinių konsulatų Karaliaučiuje (1921–1940 m.) ir Kaliningrade (1994–2021 m.) veiklos istorija. Mokslo studija (recenzuotas rankraštis). Vilnius, 2021, p. 61–63.

Vertėtų paminėti, kad pirmieji vieši šios draugijos susirinkimai vyko Lietuvos universiteto patalpose ir buvo daugiau panašūs į šviečiamuosius renginius, pavyzdžiui, 1923 m. birželio 1 d. viešame susirinkime Kazimieras Būga skaitė paskaitą „Lietuvių ir latvių kilmės klausimas“ [7]. Rengiant ir viešinant referatus, dalyvavo ne tik profesoriai ir dėstytojai, šioje organizacijoje bendradarbiavo ir skirtingų fakultetų studentai, daugiausia humanitarai. Pradėta rūpintis latvių grožinės ir pažintinės literatūros vertimu į lietuvių kalbą, o E. Volterio iniciatyva pirmiausia pradėta versti ir rengti spaudai Latvijos istorijos leidinį.

Neapsiribota Latvijos ir bendro baltiško paveldo sklaida, siekta organizuoti aktyvesnį tiesioginį bendradarbiavimą su Latvijoje veikiančia Latvių-lietuvių vienybės draugija, plėtoti ryšius su latvių profesūra, rašytojais, publicistais. 1923 m. rudenį Lietuvių-latvių draugijos valdyba svarstė bendro lietuvių ir latvių kultūros kongreso organizavimo galimybes, buvo numatyta tartis su abiejų šalių kultūros veikėjais, mokslininkais, literatais ir kitais kūrėjais [8].

Pirmasis kongresas įvyko 1924 m. gruodžio 7 d. Rygoje, vėliau jie buvo organizuojami kasmet. Šių renginių programos pagrindą sudarė pranešimai apie ankstesnius lietuvių ir latvių ryšius ir tolesnį jų plėtojimą, pristatomi renginių, leidybos ir kitų veiklų projektai. Kongresų metu vyko meno renginiai, meno ir literatūros kūrėjų susitikimai. Kviesta dalyvauti abiejų šalių dainų šventėse, suteikti joms vertybinį pagrindą, ir tai buvo siejama su lietuvių ir latvių liaudies kultūros tęstinumo išsaugojimu, etninės bendrystės propagavimu.

Kultūrinių ryšių plėtojimą mėginta susieti su akademiniais poreikiais: tarpininkauta organizuojant universitetinių studijų mainus, dėstytojų stažuotes, skatintas mokslinis bendradarbiavimas. E. Volteris siūlė aktyviau plėtoti bendrus istorijos, tautosakos, kalbos tyrimus. Kaip užfiksuota minėtos organizacijos protokoluose, korespondencijoje ir ataskaitose, iš pradžių daugiau apsiribota „akademių vizitų priemonėmis“ [9].

Lietuvos visuomenės kultūrinio bendradarbiavimo su latviais prasme paminėtinos pažintinės inteligentijos, meno kūrėjų ekskursijos į Latviją, kurios iš dalies susiejo akademinę visuomenę, jos akademinis interesus su kultūrinių ryšių aplinka [9]. Akademiškus ryšius sieti su kultūriniu bendradarbiavimu nuosekliai siekta ir po 1925 m., kai Lietuvių-latvių vienybės draugijos pirmininku buvo išrinktas profesorius E. Volteris [9]. Jis buvo vienas aktyviausių šios draugijos veikėjų: neapsiribojęs organizaciniu darbu, propagavo kultūrinių ryšių svarbą, skaitė paskaitas ir pranešimus apie kultūrinį bendradarbiavimą, akcentavo Lietuvos kultūros sklaidos užsienyje aktualumą. Lietuvių ir latvių kultūrinio bendradarbiavimo svarba ir perspektyvos buvo akcentuoti E. Volterio pranešime 1925 m. birželio 21 d. atidarant kongresą Valstybės teatro rūmuose Kaune. Skirtingose kongreso sekcijose šalia kitų sričių buvo aptariami kultūros paveldo, jo sklaidos, kultūrinio švietimo klausimai [9].

Mokslininkų dalyvavimas minėtoje organizacijoje padėjo plėtoti ne tik abiejų šalių akademiškus ryšius, šviečiamąją veiklą, bet ir kultūrinį bendradarbiavimą, įtraukiant į ją studentus, mokytojus. Pavyzdžiui, paminėtinas aktyvus Lietuvos ir Latvijos studentų dalyvavimas rengiant ir paminint universiteto įsteigimo Kaune dešimtmetį, organizuojant kultūrinių renginių programą [9].

Lietuvos ir Latvijos universitetų bendruomenių ryšiai pritraukė žurnalistų, spaudos leidėjų dėmesį, o tai skatino kultūrų sklaidos visuomenėje intencijas. Kita vertus, ši draugija buvo ir kritikuota spaudoje dėl nepakankamo veiklumo „platesnėje Lietuvos visuomenėje“, nors organizacijos lyderiai rašė, kad siekia tapti viena iš aktyviausiai veikiančių Lietuvos visuomeninių kultūros organizacijų [24; 25].

Universiteto bendruomenei buvo aktualu ir naudinga viešinti visų Baltijos regiono šalių akademinės, mokslinės, šviečiamosios veiklos organizavimo patirtis ir naujoves. Apie tai periodinėje spaudoje rašė E. Volteris, iš dalies akcentuodamas, kad Latvijoje ir Estijoje vis daugiau dėmesio teikiama istorinio paveldo, archeologijos tyrimų finansavimui, siūlė stiprinti paramą šių sričių tyrimams ir sklaidai Lietuvoje [41].

Tirti rankraštinių ir skelbtų tekstų duomenys leidžia teigti, kad profesūros dalyvavimas akademinės inteligentijos steigtose tarptautinių kultūrinių ryšių organizacijose tenkino kultūrinius, pažintinius interesus, stiprino pačios akademinės visuomenės komunikaciją Baltijos regione.

Lietuvos universiteto mokslininkai, kaip ir kitų Baltijos šalių kolegos, nuo XX a. 3-iojo dešimtmečio vidurio palaikė ryšius su Tautų Sąjungos Tarptautinio intelektualinio bendradarbiavimo komisija, Intelektualiojo bendradarbiavimo institutu Paryžiuje, dalyvavo jų renginiuose, Lietuvos universitete buvo sudaryta šią veiklą koordinuojanti komisija [17]. E. Volterio aktyviai skatintas bendradarbiavimas su Latvijos ir kitų šalių kultūros paveldo tyrėjais, manytina, sudarė geresnes prielaidas universiteto bendruomenei įsitraukti į didesnes tarptautines organizacijas, teikti informaciją užsienio institucijoms ir spaudos leidėjams apie Lietuvą, jos kultūrinį ir istorinį paveldą, liaudies kūrybą, dalyvauti rengiant tarptautinius renginius kultūrinio palikimo apsaugos ir sklaidos klausimais.

Apibūdinant profesoriaus E. Volterio indėlį, vertėtų paminėti, kad Lietuvos universiteto bendruomenėje buvo pagarbiai įvertinta E. Volterio akademinės, kultūrinės ir viešosios edukacinės veiklos reikšmė: 1926 m. kovo 21 d. Juozas Tumas Vaižgantas Lietuvos universitete, anot jo, „tarp savųjų sienų“, skaitė paskaitą Eduardo Volterio 70-ies metų sukakčiai paminėti, kurioje akcentavo svarbiausius jo darbus ir kultūrinius ryšius, profesoriaus organizacinio darbo Lietuvos universitete ir laikinosios sostinės institucijose svarbą visuomenei [22, 300].

Kaip byloja paties E. Volterio korespondencija, jis nuosekliai ir tiesiogiai bendradarbiavo su Lietuvos kultūros veikėjais, pedagogais, muziejininkais, buvo kviečiamas skaityti paskaitas kultūrinių ryšių, Lietuvos istorinio paveldo saugojimo ir sklaidos klausimais, dalyvauti edukaciniuose renginiuose [19]. Jis siekė kuo platesnio praktinio mokslo žinių pritaikymo visuomenės istorinio ugdymo srityje, todėl siūlė stiprinti mokytojų rengimą universitetinių studijų metu, plėsti Universiteto studijų ryšius su muziejais ir mokyklomis [18].

Amžininkų teigimu, energijos profesorius nestokojo net senatvėje: jau būdamas pensijoje dažnokai apsilankydavo Universitete, draugiškai pasišnekučiuodavo su studentais, buvusiais bendradarbiais. Nesišalino jis ir valstybės mokslo bei kultūros politikos reikalų [27].

IŠVADOS

1920 m. sausio 27 d. Lietuvos inteligentijos pastangomis buvo atidaryti Aukštieji kursai; jie tapo pirma nepriklausomos Lietuvos privačia aukštąja mokykla, kurią siekta paversti visaverčiu universitetu. Intelektualų diskusijose ir visuomenėje buvo aktuali Eduardo Volterio kultūrinė ir ugdomoji universiteto paskirties idėja, kuri buvo įgyvendinama ne tik akademinėje, bet ir viešojoje aplinkoje. Aukštųjų kursų struktūroje E. Volterio pastangomis įsteigto Humanitarinio skyriaus studijų planai byloja apie pastangas susieti bendraeuropinį humanitarikos pagrindą su lietuvišku kultūriniu ir istoriniu palikimu.

1922 m. pradžioje Aukštieji kursai buvo pertvarkomi, o jų pagrindu steigiamame Lietuvos universitete numatyta studijas organizuoti 6 fakultetuose. Humanitarinių mokslų fakultete darbas buvo organizuojamas pagal jau kursuose suformuotas ir veikusias studijų programas, o vienas iš pirmųjų pradėjęs dėstyti E. Volteris ir toliau siekė, kad visuotinės

humanitarinės studijos būtų siejamos su lietuvių kultūrinio paveldo puoselėjimu, jo sklaidos patirtimis. Dėl šių E. Volterio ir kitų intelektualų nuostatų įgyvendinimo fakultetas tapo svarbiu kultūrinio tapatumo ugdymo visuomenėje pagrindu. E. Volteris stengėsi įtraukti Kauno profesūrą, studentus į paveldo tyrimus ir jų sklaidą, viešą kultūrinį gyvenimą.

Svarbi buvo E. Volterio patirtis ir indėlis į akademinio, kultūrinio bendradarbiavimo organizavimą, profesorius paskatino Lietuvių-latvių vienybės draugijos įsteigimą ir veiklą. Nors ši organizacija nebuvo gausi, jos veikla padėjo plėsti akademinės visuomenės kultūrinius ryšius ne tik Baltijos regione, bet ir dalyvauti tarptautinėse intelektualų ir kultūros organizacijose, sudarė prielaidas skirtingų kultūrų sklaidai Lietuvoje.

E. Volterį ne tik domino miesto kultūra, kraštas ir žmonės, piliakalnių pavadinimai vietos kalba, jo kultūros tyrimai siejosi su modernios valstybės kultūros politika, siekiu užfiksuoti modernybės ypatybes per žmonių požiūrius ir kultūrą. E. Volteris priskirtinas kolektyvinės istorinės atminties įprasminimo Lietuvos visuomenės edukacijoje ir kultūrinės atminties kūrėjų elitui. Akademinės inteligentijos dalyvavimas visuomenės istorinės savimonės ugdyme buvo svarbus visais nepriklausomos Lietuvos gyvavimo metais. Mokslo tyrėjų poveikis yra itin reikšmingas šių dienų masinės kultūros raiškos lauke kylant vis naujoms geopolitinėms įtampoms, stiprėjant Rusijos imperinei ideologijai ir tiesioginės agresijos politikai, paremtai savuoju sukurtu istorijos naratyvu. Šiame dabarties kontekste Eduardo Volterio siekiai ir pradėti darbai nepriklausomoje ir modernėjančioje Lietuvoje išlieka vertingos patirties pavyzdžiu, jie byloja apie mokslininko paskirtį visuomenės ugdyme.

Gauta 2022 03 31
Priimta 2022 04 28

Šaltiniai ir literatūra

- [1] 1919 12 23 Aukštųjų mokslų draugijos tarybos raštas švietimo ministrui. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas* (toliau LCVA), f. 391, ap. 4, b. 765, l. 290.
- [2] 1919–1929 m. laiškai E. Volterui. *Vilniaus universiteto bibliotekos rankraščių skyrius* (toliau VUBRS), F1–F226, l. 25–90.
- [3] 1920 02 24 Aukštųjų kursų klausytojų tarybos raštas Švietimo ministerijai. LCVA, f. 391, ap. 4, b. 675, l. 284.
- [4] 1921 m. Lietuvos universiteto statusas. Projektas su Steigiamojo Seimo pataisomis. *Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos rankraštynas* (toliau LNMMBR), F17–381, l. 1–35.
- [5] 1922 06 10 Lietuvos universiteto rektoriaus raštas švietimo ministrui. LCVA, f. 391, ap. 4, b. 769, l. 43.
- [6] 1923 05 08 Lietuvių-latvių vienybės draugijos steigiamojo susirinkimo protokolas. LCVA, f. 585, ap. 1, b. 1, l. 1.
- [7] 1923 06 01 Lietuvių-latvių vienybės draugijos viešo susirinkimo protokolas. LCVA, f. 585, ap. 1, b. 1, 2. 1.
- [8] 1923 09 19 Lietuvių-latvių vienybės draugijos valdybos posėdžio protokolas. LCVA, f. 585, ap. 1, b. 1, 3.
- [9] 1923–1937 m. Lietuvių-latvių vienybės draugijos dokumentai. LCVA, f. 585, ap. 1, b. 1, 17, 22.
- [10] 1930 06 24 E. Volterio raštas LU Humanitarinių mokslų fakulteto dekanui. *Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos rankraščių skyrius* (toliau LMAVBR), F154–174, l. 6.
- [11] Aukštųjų kursų dėstytojai, 1920. LCVA, f. 631, ap. 12, b. 37, l. 9.
- [12] Aukštųjų kursų Humanitarinio skyriaus tvarkaraštis. LNMMBR, KB 22–33, l. 2.

- [13] Aukštųjų kursų dokumentai. *LCVA*, f. 391, ap. 4, b. 765, l. 58–63.
- [14] Aukštųjų kursų įstatai, švietimo ministro patvirtinti 1919 12 27. *LCVA*, f. 391, ap. 4, b. 765, l. 65.
- [15] Aukštųjų mokslų draugijos įstatai. *Pirmoji aukštoji Lietuvos mokykla. Aukštieji kursai*. Kaunas, 1920, p. 10.
- [16] Institutų ir kiti raštai E. Volteriui. *LMAVBRS*, F154–64/65, 199.
- [17] Lietuvos intelektualinio bendravimo komisijos raštai. *LMAVBRS*, F. 12–4809, l. 1–2; F. 163–750, l. 1–8.
- [18] E. Volterio laiškas LR švietimo ministrui. *LNMMB*, F17–31, l. 1–2.
- [19] E. Volterio susirašinėjimo rankraščiai. *LNMMB*, F17–309; *VUBRS*, F1–F226, l. 25–35; *LMAVBRS*, F154–119.
- [20] Paunksnis Kazimieras. Profesorius Eduardas Volteris, 1942. *NMMB RS*, F1–424, l. 4–5.
- [21] BALTRUŠIS, Romualdas. *Profesorius Antanas Purėnas*. Kaunas: Technologija, 2008.
- [22] Eduardas Volteris. *Vaižgantas. Raštai*. T. 16. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2005, p. 300.
- [23] GIEDA, Aurelijus. *Manifestuojanti Klėja. Istorikai ir istorika Lietuvoje 1883–1940 metais*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2017.
- [24] Iš Lietuvių–latvių vienybės draugijos veikimo. *Lietuvos aidas*, 1932 m. kovo 9 d.
- [25] Iš Lietuvių–latvių vienybės draugijos veikimo. *Lietuvos žinios*, 1932 m. kovo 10 d.
- [26] KLIMKA, Libertas; KRIKŠTOPAITIS, Algimantas Juozas. *Istorijos vėjų pagairėje. Lietuvos mokslo ir švietimo raidos bruožai*. Vilnius: Didakta, 2015.
- [27] KUODIS, Modestas. Prof. Eduardas Volteris Kauno akademinėje aplinkoje 1922–1934 m. *Kauno istorijos metraštis*, 2020, t. 18, p. 63–74.
- [28] LASINSKAS, Povilas. *Istorijos mokslas Vytauto Didžiojo universitete 1922–1940 metais*. Vilnius: Vaga, 2004.
- [29] LEONAVIČIUS, Juozas. *Petras Leonas – Lietuvos sąžinė*. Kaunas: Technologija, 2002.
- [30] Lietuvių mokslo draugijos nariai. *Lietuvių tauta*, 1932, kn. 4, sąs. 3, p. 259.
- [31] *Lietuvos universitetas 1922–1927*. Kaunas, 1927.
- [32] MAČIONIS, Zenonas; ČEPINSKIS, Jonas. *Profesorius Vincas Čepinskis*. Vilnius: Mokslas, 1992.
- [33] MANČINSKAS, Česlovas. *Aukštasis mokslas Lietuvoje 1918–1940*. Vilnius: Lietuvos policijos akademija, 1996.
- [34] *Pirmoji aukštoji Lietuvos mokykla. Aukštieji kursai*. Kaunas, 1920.
- [35] SAMALAVIČIUS, Almantas. Universitetas, rinkos ideologija ir kultūros disciplinos. *Sovijus*, 2015, t. 3, Nr. 2, p. 40–51.
- [36] SAVONIAKAITĖ, Vida. Eduardo Volterio kultūros konceptai 1926–1934 m. *Logos*, 2020, Nr. 55, p. 130–139.
- [37] SELENIS, Valdas. *Lietuvos istorikų bendrija 1918–1944 metais: kolektyvinės biografijos tyrimas*. Vilnius: Viliaus pedagoginio universiteto leidykla, 2007.
- [38] ŠENAVIČIENĖ, Ieva; ŠENAVIČIUS, Antanas. Aukštieji kursai: organizaciniai darbai ir sunkumai. *Istorija*, 2000, Nr. 44, p. 40–48.
- [39] TAUTAVIČIUS, Adolfas. Eduardas Volteris. *Praeitis*. T. 3. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1992, p. 257–258.
- [40] Universiteto statutas. *Lietuvos universitetas*. Kaunas, 1923, p. 13–15.
- [41] VOLTERIS, Eduardas. Kaip kitose šalyse rūpinamasi senovės kultūra. *Lietuva*, 1928 sausio 16, Nr. 12.
- [42] ŽUKAS, Vladas. *Lietuvių knygotyros bruožai*. Vilnius: Mokslas, 1989.

ROMUALDAS JUZEFOVIČIUS

Eduardas Volteris in the Milieu of the Founders of the University of Lithuania and Their Cultural Relations

Summary

The aim of the article is to analyse and evaluate the contribution of Professor Eduardas Volteris (1856–1941), an archaeologist, ethnographer, folklore writer, and bibliographer, in the development of cultural relations and cultural expression of the Lithuanian academic intelligentsia in independent Lithuania.

The sources analysed in the article evidence the significance of Eduardas Volteris's organisational and research work in the process of the establishment of higher education in independent Lithuania between 1920 and 1922. His ambition to prioritise the humanities in higher education in Lithuania, his initiative to promote academic relations of the evolving academic community, and his wish to support the cultural transnationalism greatly benefited the development of the cultural perspective in independent Lithuania.

Eduardas Volteris sought that the studies of general global humanities at the newly-established Lithuanian University be linked with the nurturing of Lithuanian cultural heritage and its dissemination. It was thanks to the implementation of these attitudes voiced by Eduardas Volteris and other intellectuals that the Faculty of Humanities of the University of Lithuania became an important basis for the development of cultural identity in the society. Prof. Volteris attempted to involve the professors and students of Kaunas in heritage studies and public cultural life.

Volteris's experience in and contribution to the organisation of academic and cultural cooperation was extensive. The professor encouraged the establishment and activities of the Lithuanian-Latvian Unity Society, a cultural relations organisation. Although the organisation was not numerous, its activities helped to expand the cultural contacts of the academic community not only in the Baltic region; it also took part in international intellectual and cultural organisations and facilitated the dissemination of different cultures in Lithuania.

Eduardas Volteris was interested not only in the culture of the city, the land, and the people, in the names of the mounds, the local language. His cultural research was also linked to the cultural policy of the modern state, the ambition to understand the characteristics of modernity through the people's attitudes and culture. Volteris can be attributed to the elite of the creators of collective historical and cultural memory in the edification of the Lithuanian public. The participation of the academic intelligentsia in the development of the historical self-awareness of the society was crucial has been throughout the years of existence of independent Lithuania. The impact of scholars in the field of mass cultural expression has become particularly relevant in the current context of new geopolitical tensions, Russia's growing imperial ideology, and its policy of direct aggression, which is based on its own constructed narrative of history. In this contemporary context, Eduardas Volteris's aspirations and the work he started in modernising Lithuania between the two world wars remain a source of valuable experience.

Keywords: Eduardas Volteris, Lithuanian scholars, public education, history of Kaunas